

ఉప రాష్ట్రపతి ఎవరికి బాధ్యత వహిస్తారు?

బి. కృష్ణారెడ్డి

డైరెక్టర్
క్లాస్-1 స్టడీ సర్కిల్,
హైదరాబాద్.

కేంద్ర ప్రభుత్వం - ఉప రాష్ట్రపతి

భారత రాజ్యాంగంలోని అయిదో భాగంలో ప్రకరణ 63 నుంచి 69 వరకు ఉప రాష్ట్రపతికి సంబంధించిన సమగ్రమైన వివరణ ఉంది. ఈ పదవిని అమెరికా ఉపాధ్యక్షుని పదవితో పోల్చ వచ్చు. నిబంధన 63 ప్రకారం భారతదేశానికి ఒక ఉప రాష్ట్రపతి ఉంటారు.

ఎన్నిక: ప్రకరణ 66(1) ప్రకారం పార్లమెంటు ఉభయ సభల సభ్యులు (నామినేటిడ్ సభ్యులు సహా) 'నైపుత్తిక ప్రాతినిధ్య ఒక ఓటు బదలాయింపు' (Proportional representation by means of single transferable vote) పద్ధతిలో ఉప రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకుంటారు. మాలిక రాజ్యాంగం ప్రకారం పార్లమెంట్ సంయుక్త సమావేశంలో ఉప రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునే ఏర్పాటు ఉండేది. 1961లో 11వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా ఈ ప్రక్రియను మార్చారు.

రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో అనుసరించిన విధంగా ఓటు విలువను లెక్కించరు. ప్రతి ఓటు విలువ ఒకటికే సమానం. కాబట్టి మొత్తం ఓట్ల విలువ 790 (545 లోక్ సభ సభ్యులు + 245 రాజ్యసభ సభ్యులు)

ప్రత్యేక వివరణ:

ఉప రాష్ట్రపతి ఎన్నికలో రాష్ట్ర విధానసభ సభ్యులు పాల్గొనరు. దీనికి కారణం.. ఉప రాష్ట్రపతి అధికార బాధ్యతలు ప్రధానంగా రాజ్యసభకు అధ్యక్షత వహించడం వరకే పరిమితమవడం. ఆయన చాలా అరుదుగా మాత్రమే రాష్ట్రపతి హోదాలో (తాత్కాలికంగా) పదవీ బాధ్యతలు నిర్వహిస్తారు. ఈ విషయాన్ని రాజ్యాంగ పరిషత్ చర్చల్లో డాక్టర్ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ ప్రస్తావించారు.

రాష్ట్రపతి - ఉప రాష్ట్రపతి ఎన్నిక విధానంలో పోలికలు:

రాష్ట్రపతి, ఉప రాష్ట్రపతి ఎన్నిక పద్ధతి ఒకేవిధంగా ఉంటుంది. కానీ ఎన్నుకునే నియోజక గణంలో మాత్రమే తేడా ఉంటుంది. పార్లమెంటులో ఎన్నికైన సభ్యులు, రాష్ట్రాల విధానసభలకు ఎన్నికైన సభ్యులు రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో ఓటర్లుగా పాల్గొంటారు. ఉప రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో

భారత రాజ్యాంగ రచనా సంఘం మొదట ఉప రాష్ట్రపతి పదవిని కల్పించలేదు.

రాజ్యాంగ పరిషత్తు ముఖ్య సలహాదారుడైన బి.ఎన్.రావు దీని కోసం

ప్రత్యేక చొరవ తీసుకున్నారు. రాష్ట్రపతి సెలవు తీసుకున్నా, విధులు నిర్వహించే

పరిస్థితి లేకపోయినా లేదా మరణించినా కొత్త రాష్ట్రపతి ఎన్నికయ్యేంత వరకూ

సుప్రీం కోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి, పార్లమెంటులోని సభాధ్యక్షులు

ఒక కమిషన్ గా ఏర్పడి, కేంద్ర ప్రభుత్వ పరిపాలన కొనసాగించాలని

ఆయన సూచించారు. ఆ తర్వాత జరిగిన చర్చల్లో హెచ్.పి. కామత్ తదితరులు

ఉప రాష్ట్రపతి పదవి కోసం కృషి చేశారు.

పార్లమెంటు సభ్యులు మాత్రమే పాల్గొంటారు.

ప్రకరణ 71లో ఉప రాష్ట్రపతి ఎన్నిక వివాదాలకు సంబంధించిన అంశాలను ప్రస్తావించారు. రాష్ట్రపతి, ఉప రాష్ట్రపతికి ఈ నిబంధనలు సమానంగా వర్తిస్తాయి.

అర్హతలు:

ప్రకరణ 66(3)లో ఉప రాష్ట్రపతి పదవికి పోటీ చేసే అభ్యర్థికి ఉండాల్సిన అర్హతల గురించి పేర్కొన్నారు.

అవి:

- భారతీయ పౌరుడై ఉండాలి.
- 35 ఏళ్లు నిండి ఉండాలి.
- రాజ్యసభ సభ్యుడిగా ఎన్నిక కావడానికి కావాల్సిన ఇతర అర్హతలు ఉండాలి.

ఉప రాష్ట్రపతి పదవికి పోటీ చేస్తున్న అభ్యర్థి నామినేషన్ పత్రాన్ని, ఉప రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునే నియోజక గణంలోని 20 మంది సభ్యులు ప్రతిపాదించాలి. మరో 20 మంది సభ్యులు బలపరచాలి. దీంతో పాటు రూ. 15,000 ధరావతు చెల్లించాలి.

పదవీ కాలం:

ప్రకరణ 67 ప్రకారం ఉప రాష్ట్రపతి పదవి స్వీకరించిన రోజు నుంచి అయిదేళ్లు పదవిలో కొనసాగుతారు. ఎన్ని పర్యాయాలైనా పోటీ చేయవచ్చు. ఈ విషయాన్ని రాజ్యాంగంలో ప్రత్యేకంగా ప్రస్తావించలేదు.

పదవీ ప్రమాణ స్వీకారం:

ప్రకరణ 69 ప్రకారం ఉప రాష్ట్రపతి పదవి చేపట్టడానికి ముందు ప్రమాణ స్వీకారం చేయాలి. దీన్ని రాష్ట్రపతి నిర్వహిస్తారు. ఒకవేళ రాష్ట్రపతి అందుబాటులో లేకపోతే ఆయన సూచించిన వ్యక్తి నిర్వహిస్తారు.

	ఉప రాష్ట్రపతి	ప్రత్యర్థి పేరు	పదవీకాలం
1.	డా. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్	ఏకగ్రీవం	1952-1957
2.	డా. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్	ఏకగ్రీవం	1957-1962
3.	డా. జాకీర్ హుస్సేన్	ఎన్. సామంత్ సింగ్	1962-1967
4.	డా. వరాహగిరి వెంకటగిరి	ప్రా.హబీబ్	1967-1969
5.	గోపాల్ స్వరూప్ పాఠక్	హెచ్.వి. కామత్	1969-1974
6.	బి.డి. జెట్టి	ఎన్.ఇ. హోరో	1974-1979
7.	ఎం.హిదాయతుల్లా	ఏకగ్రీవం	1979-1984
8.	ఆర్. వెంకటరామన్	బి.సి.కాంబ్లే	1984-1987
9.	డా. శంకర్ దయాళ్ శర్మ	ఏకగ్రీవం	1987-1992
10.	కె.ఆర్.నారాయణన్	కాకా జోగిందర్ సింగ్	1992-1997
11.	కృష్ణకాంత్	సూర్జిత్ సింగ్ బర్నాలా	1997-2002
12.	బి.ఎస్. షెకావత్	సుశీల్ కుమార్ షిండే	2002-2007
13.	మహమ్మద్ హమీద్ అన్సారీ	నజ్మా హెచ్.పల్లా	2007-2012
14.	మహమ్మద్ హమీద్ అన్సారీ	జశ్వంత్ సింగ్	2012-

ఉప రాష్ట్రపతి పదవికి ఖాళీ ఏర్పడే సందర్భాలు:

- పదవీకాలం పూర్తయినప్పుడు
- రాజీనామా చేసినప్పుడు(ఉప రాష్ట్రపతి రాజీనామా పత్రాన్ని రాష్ట్రపతికి సంబోధిస్తారు)
- తొలగించినప్పుడు
- సుప్రీం కోర్టు ఉప రాష్ట్రపతి ఎన్నిక తీర్పు చెల్లదని చెప్పినప్పుడు
- మరణించినప్పుడు

తొలగించే పద్ధతి:

ప్రకరణ 67(బి)లో పేర్కొన్న పద్ధతి ప్రకారం ఉప రాష్ట్రపతిని తొలగిస్తారు. ఇది మహాభియోగ తీర్మాన ప్రక్రియ కాదు. ఒక సాధారణ పద్ధతి. ఉప రాష్ట్రపతిని తొలగించడానికి ప్రత్యేక కారణాలను రాజ్యాంగంలో ప్రస్తావించలేదు. కానీ రాజ్యాంగ ఉల్లంఘన అనే కారణంపై తొలగించవచ్చు. తొలగించే తీర్మానాన్ని మొదట రాజ్యసభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి. 14 రోజుల ముందుగా నోటీసు ఇవ్వాలి. ఈ తీర్మానాన్ని రాజ్యసభ మొత్తం సభ్యుల్లో మెజారిటీ సభ్యులు ఆమోదించి, ఆ తర్వాత లోక్ సభ కూడా అంగీకారం తెలిపితే ఉప రాష్ట్రపతిని తొలగిస్తారు.

గమనిక: ఇంతవరకూ ఏ ఉప రాష్ట్రపతి కూడా తొలగింపునకు గురవలేదు.

జీతభత్యాలు: ఉప రాష్ట్రపతికి ప్రత్యేక జీతభత్యాలుండవు. ప్రకరణ 97 ప్రకారం రాజ్యసభ చైర్మన్ హోదాలో జీతభత్యాలు పొందుతారు. వీటిని పార్లమెంటు ఒక చట్టం ద్వారా నిర్ణయిస్తుంది. ప్రస్తుతం ఉప రాష్ట్రపతి నెలకు రూ. 1,25,000 వేతనం, ఇతర సౌకర్యాలు పొందుతున్నారు. పింఛన్ సౌకర్యం కూడా ఉంది.

అధికారాలు:

ఉప రాష్ట్రపతి రెండు ముఖ్యమైన అధికారాలు నిర్వహిస్తారు.

- రాజ్యసభకు హోదా రీత్యా అధ్యక్షుడిగా వ్యవహరిస్తారు (ప్రకరణ 64 ప్రకారం).
 - తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరిస్తారు (ప్రకరణ 65 ప్రకారం).
- ఉప రాష్ట్రపతి పదవీ రీత్యా రాజ్యసభకు

(Ex-Officio) అధ్యక్షులు. ఈ హోదాలోనే రాజ్యసభ సమావేశాలకు అధ్యక్షత వహిస్తారు. సభా సమావేశాలు నిర్వహిస్తారు. పార్లమెంటు సంస్థలతో రాజ్యసభ జరిపే అన్ని ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు ఉప రాష్ట్రపతి పేరుపైనే జరుగుతాయి. ఉప రాష్ట్రపతి రాజ్యసభలో సభ్యుడు కానందువల్ల సాధారణ ఓటు హక్కు ఉండదు. కానీ బిల్లుకు అనుకూల, వ్యతిరేక ఓట్లు సమానంగా వచ్చినప్పుడు, నిర్ణాయక ఓటు హక్కు (Casting Vote)ను వినియోగిస్తారు.

ప్రకరణ 65 ప్రకారం, కొన్ని సందర్భాల్లో ఉప రాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరిస్తారు. రాష్ట్రపతి పదవికి ఖాళీ ఏర్పడినప్పుడు (మరణం, తొలగింపు, రాజీనామా కారణాల వల్ల) గరిష్టంగా 6 నెలలకు మించకుండా లేదా కొత్త రాష్ట్రపతి ఎన్నికయ్యేంత వరకు రాష్ట్రపతిగా (Acting President)గా వ్యవహరిస్తారు.

ప్రకరణ 65(2) ప్రకారం రాష్ట్రపతి అని వార్య కారణాల వల్ల తన విధులను నిర్వహించక పోతే ఉప రాష్ట్రపతి ఆ విధులను నిర్వహిస్తారు (Discharging functions). దీనికి నిర్ణీత గడువు ఉండదు. ఉదాహరణకు జ్ఞానీ జైల్ సింగ్ అనారోగ్యంగా ఉన్నప్పుడు ఉప రాష్ట్రపతిగా ఉన్న హిదాయతుల్లా 25 రోజుల పాటు రాష్ట్రపతి విధులు నిర్వహించారు.

రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించినప్పుడు లేదా రాష్ట్రపతి విధులను నిర్వహించిన సందర్భాల్లో ఆయనకు ఉన్న అన్ని అధికారాలు, సౌకర్యాలు, జీతభత్యాలను ఉప రాష్ట్రపతి పొందుతారు. ఈ సమయంలో ఉప రాష్ట్రపతి రాజ్యసభ చైర్మన్ గా కొనసాగరాదు.

ఉప రాష్ట్రపతి కొన్ని రాజ్యాంగేతర విధులను కూడా నిర్వహిస్తారు. భారతరత్న, పద్మ అవార్డుల కమిటీకి అధ్యక్షుడిగా, దేశంలో కొన్ని విశ్వ విద్యాలయాలకు చాన్సలర్ గా వ్యవహరిస్తారు. రాజ్యాంగపరంగా రాష్ట్రపతి తర్వాత రెండో స్థానాన్ని కలిగి ఉంటారు.

ఉప రాష్ట్రపతి స్థానం:

రాజ్యాంగపరంగా ఉప రాష్ట్రపతికి ఎక్కువ అధికారాలు, విధులు సంక్రమించలేదు. అమెరికా ఉపాధ్యక్షునితో పోలిస్తే భారత ఉప రాష్ట్రపతి పదవి చాలా అప్రధానమైంది. అమెరికాలో పదవికి అనుకోకుండా ఖాళీ ఏర్పడితే, మిగిలిన కాలానికి అమెరికా ఉపాధ్యక్షుడు అధ్యక్షునిగా వ్యవహరిస్తారు. కానీ భారత్ లో ఉప రాష్ట్రపతి గరిష్టంగా ఆరు నెలలు మాత్రమే రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరిస్తారు.

టి.కె. తోపే అనే రచయిత ఉప రాష్ట్రపతిని వేల్స్ యువరాజుతో పోల్చాడు. ప్రధాన మంత్రి, రాష్ట్రపతి ఎన్నో సమస్యల పరిష్కార విషయంలో ఉప రాష్ట్రపతిని సంప్రదిస్తారని, ఆయన పరిష్కారత, దూరదృష్టి వారికి దోహదపడతాయని ఆయన పేర్కొన్నాడు. రాజ్యాంగం రాష్ట్రపతికి ఇచ్చినంత గొప్ప గౌరవం ఇవ్వకపోయినా ఈ పదవి ఉపయోగకరమైంది, ప్రతిష్ఠాత్మకమైందని ఎం.వి. పైలీ అనే రాజ్యాంగ నిపుణుడు పేర్కొన్నారు.

ఉప రాష్ట్రపతులుగా పనిచేసే ఆ తర్వాత రాష్ట్రపతులు అయినవారు:

- సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
- జాకీర్ హుస్సేన్
- వి.వి. గిరి
- ఆర్. వెంకట్రామన్
- శంకర్ దయాళ్ శర్మ
- కె.ఆర్.నారాయణన్

ఏకగ్రీవంగా ఎన్నికైన ఉప రాష్ట్రపతులు:

- సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
- యం. హిదాయతుల్లా
- శంకర్ దయాళ్ శర్మ

- అత్యధిక మెజారిటీతో ఎన్నికైన ఉప రాష్ట్రపతి కె. ఆర్. నారాయణన్ (700 ఓట్లు)
- రెండు పర్యాయాలు ఉప రాష్ట్రపతి పదవి నిర్వహించినవారు: డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్, మహ్మద్ హమీద్ అన్సారీ.
- అతి తక్కువ కాలం ఉప రాష్ట్రపతిగా పనిచేసినవారు - వి.వి. గిరి.
- పదవిలో ఉండగా మరణించిన ఏకైక ఉప రాష్ట్రపతి కె.కృష్ణకాంత్
- తొలి దళిత ఉప రాష్ట్రపతి కె.ఆర్. నారాయణన్.
- ఉప రాష్ట్రపతిగా పనిచేసి ఆ తర్వాత రాష్ట్రపతి పదవికి పోటీ చేసి ఓడిపోయిన వారు - భైరాన్ సింగ్ షెకావత్.
- తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించిన మొదటి ఉప రాష్ట్రపతి వి.వి. గిరి (1969 మే 3 నుంచి జూలై 20).
- తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించిన రెండో ఉప రాష్ట్రపతి బి.డి. జెట్టి (1977 ఫిబ్రవరి 11 నుంచి జూలై 25).
- తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా మాత్రమే విధులు నిర్వహించిన ఉప రాష్ట్రపతి (Discharging functions) ఎన్. హిదాయతుల్లా (1982 అక్టోబర్ 6 నుంచి అక్టోబర్ 31).

మాదిరి ప్రశ్నలు

- పదవీ రీత్యా ఉప రాష్ట్రపతి:
 - లోక్ సభ స్పీకర్
 - రాజ్యసభ చైర్మన్
 - ప్రణాళికా సంఘం చైర్మన్
 - ఏదీకాదు
- కిందివాటిలో ఉప రాష్ట్రపతి అధికారం?
 - రాజ్యసభకు అధ్యక్షత వహించడం
 - రాజ్యసభలో కాస్టింగ్ ఓటు కలిగి ఉండటం
 - రాష్ట్రపతి అధికారంలో లేనప్పుడు తాత్కాలిక రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించడం
 - పైవన్నీ
- భారత ఉప రాష్ట్రపతి ఎవరికి బాధ్యత వహిస్తారు?
 - రాష్ట్రపతి
 - పార్లమెంటు
 - సుప్రీం కోర్టు
 - పైవేవీ కావు
- భారత ఉప రాష్ట్రపతిని తొలగించే తీర్మానాన్ని ఏ సభలో ప్రవేశపెడతారు?
 - లోక్ సభలో మాత్రమే
 - పార్లమెంటు ఉభయ సభల్లో దీనిలో నైనా
 - పార్లమెంటు ఉమ్మడి సమావేశంలో
 - రాజ్యసభలో మాత్రమే
- ఉప రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకోవడానికి ఏర్పాటు చేసే ఎన్నికల గణంలో సభ్యులెవరు?
 - పార్లమెంటు ఉభయ సభల సభ్యులు, రాష్ట్ర విధాన సభల సభ్యులు
 - పార్లమెంటులోని ఎన్నికైన ఉభయ సభల సభ్యులు
 - నామినేటిడ్ సభ్యులతో పాటు పార్లమెంటు ఉభయ సభల సభ్యులు
 - పార్లమెంటు మొత్తం సభ్యులు, రాష్ట్ర శాసన సభ సభ్యులు
- రాష్ట్రపతి, ఉప రాష్ట్రపతి మధ్య ఏ విషయంలో పోలిక ఉంటుంది?
 - ఎన్నిక పద్ధతి
 - తొలగించే పద్ధతి
 - ఎన్నుకునే నియోజక గణం
 - పైవన్నీ

సమాధానాలు

- 1) బి; 2) డి; 3) బి;
- 4) డి; 5) సి; 6) ఎ.